

Don Quixote'un İzinden Gidenler: Elias Canetti'nin *Körleşme* ve Tahsin Yücel'in *Sonuncu* Romanlarına Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım

Veysel LİDAR¹

Don Quixote'un İzinden Gidenler: Elias Canetti'nin *Körleşme* ve Tahsin Yücel'in *Sonuncu* Romanlarına Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım

Öz

Bu çalışmada Elias Canetti'nin *Körleşme* ve Tahsin Yücel'in *Sonuncu* adlı romanları karakterler ve tematik benzerlikler açısından ele alınarak, romanlardaki ana karakterlerin, kitapların dünyasıyla olguların dünyası arasındaki sıkışmışlıkları irdelenecektir. Özellikle romanların ana karakterlerinin kitaplarla ilişkisi, dünya edebiyatının ölümsüz figürlerinden Don Quixote izleğinde okunacaktır. Çalışmada Yeni Eleştiri yönteminden yararlanılacaktır.

Çalışmada Canetti'nin *Körleşme* ve Tahsin Yücel'in *Sonuncu* romanlarında entelektüelin yaşamla ilişkisi açısından Don Quixote'tan ilhamla oluşturulmuş olabileceği ve Canetti'yle Yücel'in eserlerini Cervantes'e benzer amaçlarla yazdıkları sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cervantes, Elias Canetti, Tahsin Yücel, Don Quixote, entelektüel.

Following Don Quixote's Footsteps: A Comparative Approach to Elias Canetti's *Körleşme* and Tahsin Yücel's *Sonuncu*

Abstract

In this study, the novels of Elias Canetti's *Körleşme* and Tahsin Yücel's *Sonuncu*, will be discussed in terms of characters and thematic similarities, and the jamming of the main characters in the novels between the world of the books and the world of phenomena will be examined. In particular, the relationship of the main characters of the novels with the books will be read with Don Quixote, one of the immortal figures of world literature. In the study, New Criticism method will be used.

In the study, it was concluded that Canetti's *Körleşme* and Tahsin Yücel's *Sonuncu* may have been inspired by Don Quixote in terms of the intellectual's relationship with life and that both Cervantes, Canetti and Yücel wrote their works for similar purposes.

Keywords: Cervantes, Elias Canetti, Tahsin Yücel, Don Quixote, intellectual.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Paper Type: Research Article

1. Giriş

Bu çalışmada Avusturya edebiyatının önde gelen isimlerinden Elias Canetti'nin *Körleşme* (Die Blendung) ve edebiyatımızın önemli isimlerinden biri olan Tahsin Yücel'in *Sonuncu* adlı romanları karakterler ve tematik benzerlikler üzerinden karşılaştırılacaktır. Özellikle romanlardaki ana karakterler, dünya edebiyatının en önemli kahramanlarının başında gelen Don Quixote'a yakınlıkları

¹ Arş. Gör. Dr., ESOĞÜ, Fen Edebiyat Fakültesi, Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü, vlidar@ogu.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5279-7440>

açısından da ele alınmaya çalışılacaktır. Eserlerin incelenmesinde Yeni Eleştiri (New Criticism) anlayışından yararlanılacaktır.

Yeni Eleştiri yaklaşımının öncüsü olan John Crowe Ransom, söz konusu eleştiri anlayışının temel ilkelerine, yazdığı *The New Criticism* ve *The World's Body* adlı eserlerde yer vermiştir. Özellikle *The World's Body* adlı eserinde yer alan *Criticism, Inc.* başlıklı bölümde, edebi eleştirinin 'daha bilimsel, daha net ve sistemli' olması gerektiği yargısını sorgulamış ve edebi eleştirinin tarihsel yaklaşımlardan uzaklaşarak estetik değerlendirme ve algılamaya yönelmesi gerektiğini savunmuştur. Ona göre tarihsel ya da biyografik bilgiler yararlı olmakla birlikte, eleştirinin amacı edebi eserin estetik ve karakteristik değerlerini belirlemek ve bunları öne çıkarmak olmalıdır. Bir diğer tabirle, eleştiri eserin kendisine yönelmelidir (Habib, 2005). Bu değerlendirmeden hareketle; çalışma kapsamında belirlenen eserlerin, dünya edebiyatının önemli romanlarının başında gelen Don Quixote'yle estetik açıdan ilintili olduğu varsayımı doğrultusunda yeni eleştiri yaklaşımından yararlanılacaktır.

Canetti'nin *Körleşme* ve Yücel'in *Sonuncu* romanındaki karakterlerin anlaşılmasında ana eksen olarak kullanılacak olan *Don Quixote* romanına ve kitaba ismini veren kahramana değinmek, çalışmanın anlaşılabilirliği açısından yararlı olacaktır.

Dünya edebiyatına bakıldığında batılı anlamda ilk roman olarak kabul edilen Miguel de Cervantes'in *Don Quixote* adlı eseri, kendisinden sonraki bütün eserleri az ya da çok etkilemiştir. Bilindiği üzere Cervantes, *Don Quixote* adlı romanını, döneminin popülerlik kazanan şövalyelik romanlarını eleştirmek için yazmıştır. Cervantes, eserinde şövalyelik romanlarının bir parodisini sunmuştur denilebilir (Adriaensen, 2009). Özellikle romanın Don Quixote'un evinden ayrılışını anlatan ilk beş bölümde, Cervantes'in şövalye romanlarını doğrudan hicvettiğini söylemek mümkündür (Watt, 2016).

Don Quixote romanında okuduğu romanlardan hareketle başka bir dünya tahayyülüne kapılmış bir asilzadenin hayatı işlenmiştir. Romanın sonunda ise Don Quixote yaşadığı türlü maceraların sonunda evine dönmüş ve yaşamını değiştiren romanlara karşı bir tavır almış ve hatta mirasını bıraktığı yeğenine, müstakbel eşinin şövalye romanı okumamış olmasını vasiyet etmiş ve şövalye romanlarını lanetleyerek ölmüştür. (Cervantes, 2016).

Şüphesiz ki Cervantes'in *Don Quixote* romanı hakkında bu çalışmanın sınırlarını aşan pek çok yorum ve inceleme yapılmıştır. Örnek olarak Dostoyevski (1919), "A Diary of a Writer" adlı eserinde, *Don Quixote*'un 'insan düşüncesinin en son ve en büyük sözü, insanın ifade edebileceği en acı ironi' olduğunu söylemiştir. Mikhail Bakhtin de (1981), *Don Quixote* romanını 'roman türünün klasik ve en saf biçimi' olarak değerlendirmiştir. Bir başka değerlendirmeye göre de *Don Quixote* romanı, ana karakterin değerlendirmelerinin çarpıklaştığı, ileriye dönük düşünme eyleminde karakterin kafasının karıştığı ilk büyük eserdir. Bunun nedeni ise karakterin okuduğu romanslar nedeniyle zehirlenmesidir (Richardson, 2011). *Don Quixote* romanı, okuduğu ilk günden beri salt basit bir hiciv olarak görülmeyip çok farklı bir işleve sahip olduğu anlaşılmiş bir eserdir. Roman sanatının gelişiminde önemli bir yeri olan bu eserle birlikte Don Quixote, başköşeye oturmuş, kendinden sonra gelen bütün yazarları, edebi kariyerlerinin bir noktasında etkilemiş, ona benzeyen bir karakter yaratmaya ya da Don Quixotevari bir tema kullanmaya sevk etmiştir (Parla, 2013). Harry Levin (1969) *Cervantes Across the Centuries* adlı kitapta yer alan 'Cervantes in Germany' adlı bölümde, 'Cervantes'in telifinin diğer yazarlar tarafından taklit edilerek ve öykünerek ödendiğini' belirtmiştir.

Dünya edebiyatının en önemli eserlerinin başında gelen ve kendisinden sonra yazılan hemen her eseri etkileyen *Don Quixote* romanı, çalışma bağlamında ele alınacak olan Elias Canetti'nin dilimize *Körleşme* olarak çevrilen *Die Blendung* adlı eserine de etki etmiştir. Elbette Canetti'nin romanını oluştururken tamamıyla *Don Quixote* romanına koşut gittiğini iddia etmek mümkün değildir (Eckart ve Brown, 2013). Fakat Canetti'nin biyografisinde *Don Quixote*'yi okuduğu ve eserden fazlaca etkilendiği

belirtmiştir. Hatta bu eser için ‘sadece ilk değil bugün bile en büyük roman’ ifadesini kullanmıştır (Canetti, 1988).

Die Blendung ya da dilimizdeki adıyla *Körleşme* romanı, Canetti’nin yazmayı planladığı kitaplar dizisinin ilk eseridir. Canetti, tıpkı Balzac’ın *İnsanlık Komedyası*’nda yaptığı gibi, *İnsanlığın Yanılgılar Komedi* başlıklı bir kitaplar dizisi yazma amacındadır ve bu dizinin ilk metni *Körleşme* romanıdır. Roman 1935 yılında Viyana’da yayımlandıktan sonra, *Auto-da-Fé* adıyla İngiltere’de ve *The Tower of Babel* olarak da Amerika’da okurlarla buluşmuştur (Lorenz, 2004). Isaacs’a göre roman, uygarlığın yıkılışıyla birlikte insanlığın aşığılanması olarak özetlenebilir. Gerçekliğin çok uzağında yaşayan romanın ana karakteri Dr.Kien’in tüm dünyası kafasının içindedir ama kafasının bir dünyası yoktur. Çökmekte olan bir kültür ortamında sadece bilimle ilgilenen bilim insanı Dr. Kien, açgözlülük, nefret ve kıskançlık gibi kötü güçlerin saldırısı altında ezilir (Isaacs, 1951). Kısaca söylemek gerekirse Dr.Kien, kitaplardan başka bir şeyle ilgilenmediği dünyanın saldırıları karşısında akıl sağlığını yitirmiş ve mağlup olmuştur.

Miguel de Cervantes’in *Don Quixote* adlı romanıyla Elias Canetti’nin *Körleşme* eserinin birbirlerine benzerliğiyle ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır. *Don Quixote* romanıyla *Körleşme*’nin paralellikleri göze çarpmakta ve Cervantes’in eserinin *Körleşme* romanının oluşturulmasında bir ilham kaynağı olduğu iddia edilmektedir. Ayrıca Elias Canetti’nin Detlef Krumme’ye yazdığı mektupta, kendisi de yedi yaşındayken çocuk kitabı versiyonuyla karşılaştığı *Don Quixote*’un *Körleşme* için belirleyici bir rol oynadığını belirtmiştir(Krumme, 1983). *Don Quixote* ve *Körleşme* üzerine yapılan çalışmalardan biri Tania Hinderberger-Burton’un ‘The Quixotic in Canetti’s *Die Blendung*’ (1983) adlı makalesidir. Bu çalışmada Hinderberger-Burton, her iki karakterin pek çok bakımdan birbirine benzediğini iddia eder. Gerek *Don Quixote*’un ve gerekse Dr. Kien’in kitaplarla şekillenen hayatları nedeniyle sağlıklarına dikkat etmediklerine vurgu yapılır. Her iki karakterin de beraberlerinde yardımcıları olduğu belirtilen çalışmada, Sancho Panza’nın *Don Quixote*’a yardımcıları üzerinde durulurken, Dr. Kien’in yardımcıları olarak nitelenebilecek hizmetçisi/eşi Therese, Fischerle ve Pfaff’in ona zarar verdiklerine değinilir. Yine, Preece (2004) da *Körleşme* romanının konusu ve ana karakterin kurgulanma biçimi açısından Cervantes’in *Don Quixote*’una yakın olduğunu söylemiştir.

Hinderberger-Burton’un yukarıda anılan çalışmasının dışında Gabriele Eckart ve Meg H. Brown’un da *Don Quixote* ve *Körleşme*’nin ortak yönlerine yönelik çalışmaları da mevcuttur. Eckart ve Brown, *Don Quixote* ve *Körleşme* arasındaki karşılaştırmalarını Harald Weinrich’in yazdığı ‘Das Ingenium Don Quijotes: Ein Beitrag zur literarischen Charakterkunde’ adlı eserden hareketle yapmışlardır. Weinrich söz konusu çalışmada *Don Quixote* karakterini açıklamak için Rönesans dönemine özgü ‘ingenioso’ kavramını özellikle kullanmıştır ve ‘ingenioso’ olarak tabir edilen kahramanın sahip olduğu özellikleri “heves” ya da “gönüllülük”, “melankoliklik” ve “tutarsız konuşma” olarak açıklamıştır. Yani Weinrich’e göre *Don Quixote*’u en iyi anlatan kavram başka dillere çevrilmesi zor olan ‘ingenioso’dur ve bu kavramın altında karakterin adanmışlığı/gönüllülüğü, melankolik hali ve tutarsız konuşmaları yatmaktadır (Akt: Eckart ve Brown, 2013).

Körleşme romanının ana karakteri olan Dr. Kien’i *Don Quixote*vari (quixotic) bir karakter olarak nitelemek yanlış olmayacaktır. Bu varsayımın en önemli kanıtı Dr. Kien’in de tıpkı *Don Quixote* gibi iyi bir okur olması ve kitaplar sayesinde dünyanın daha güzel bir hale geleceğine duyduğu güven duygusudur. Dr. Kien’le *Don Quixote*’u birbirlerine yaklaştıran noktalarsa yukarıda belirtildiği üzere Weinrich’in ‘ingenioso’ kavramından hareketle ele alınabilir. Eckart ve Brown’a göre Dr. Kien de *Don Quixote*’u temsil eden ‘ingenioso’ kavramının sınırları içine dâhil edilebilir. Örnek olarak Dr. Kien de tıpkı *Don Quixote* gibi bir adanmışlık içindedir, kimsenin ondan beklemediği bir şeyi yapmak için gönüllü olmuştur. *Don Quixote* için ‘yeme ve uyku insanı kitap okumaktan alıkoyan zorunluluk’ olarak açıklanırken, Dr. Kien de vakit kaybına uğramamak, yemek yerken bile çalışabilmek için yemeklerini

çalışma masasında yer (s.46). Yine Don Quixote'un yaptığı gibi Dr. Kien de kitaplarıyla konuşmaktadır. 'İngenioso' kavramının ikinci bileşeni olan melankoli açısından iki metne bakıldığında, Dr. Kien'in kitaplarını korumak için verdiği savaşta yenilmesi ve kendisini evinden atılmış bir halde bulmasıyla eserin başından itibaren kendisini gösteren obsesifliğin halüsinasyonlara evrildiği görülmektedir. Don Quixote için önemli olan okuduğu kitapların içeriği ve onun dünya algısını değiştirmesiyle, Dr. Kien için önemli olan unsur kitapların içeriğinden çok onların temizliğine, ciltlerinin sağlamlığına ve düzenine duyduğu takıntı derecesindeki hassasiyettir. Yine 'İngenioso' kavramı altında verilen 'tutarsız konuşma' özelliği de Don Quixote'da olduğu gibi Dr. Kien'de de geçerlidir. Dr. Kien de tıpkı Don Quixote gibi iyi bir hatiptir fakat konuşmalarının tamamının bir mantık silsilesini takip ettiğini savunmak mümkün değildir. *Körleşme* adlı eserin en uzun tiradlarından biri olan konuşmasında Dr. Kien Çin'de M.Ö. 213 yılında imparator Shi-Hoang-Ti tarafından verilen emirle kitapların yakılmasından söz eder. Bununla birlikte kendi kütüphanesini korumak adına rasyonellikten uzak adımlar atar, önce hizmetçisi sonra da eşi olan Therese ile sözleşme yapar (Eckart-Brown, 2013).

Çalışma bağlamında incelenecek olan Tahsin Yücel'in *Sonuncu* adlı romanı, *Körleşme* romanıyla tematik benzerliklere sahipken, tıpkı *Körleşme* romanında olduğu gibi Don Quixote'a yakın bir karakteri de içinde barındırır. Yücel'in romanında da kitapların tahakkümünde geçen bir hayata sahip olan ve eserin sonunda anlaşılacağı gibi kitapların yazarlarına öykünen bir karakter mevcuttur.

2. Elias Canetti'nin *Körleşme* ve Tahsin Yücel'in *Sonuncu* Adlı Eserlerinin Karşılaştırmalı Analizi

Tahsin Yücel'in *Sonuncu* adlı romanında, felsefe eğitimi almış, Sorbonne'da felsefe alanında doktora yaptığı iddia edilen Selami Harici'nin o güne kadar kimsenin yazmadığı, yazamadığı bir kitap yazma süreci ve bu sürecin sonrasında yaşananlar anlatılmaktadır. Selami Harici, eşi ve dört çocuğuyla varlıklı bir hayat sürmektedir. Kendisi hiçbir işle iştigal etmemesine karşın babasından ve dedesinden kalan mirasla rahat içinde yaşamaktadır. Yalılardan, dairelerden, hanlardan gelen kira gelirleri sayesinde çalışmaya ihtiyaç duymamaktadır. Zihninde gençliğinden beri tasarladığı, daha önce yazılmış hiçbir kitaba benzemeyen bir kitap yazma hayalini, 40'lı yaşlarında gerçeğe dönüştürmek ister ve kırk yıllık bir çalışmanın sonucunda 'Serencam' adını verdiği kitabını oluşturur. Yaklaşık 25.000 sayfadan oluşan bu kitabı bastırabilmesi de başlı başına bir macera haline gelir. Öyle ki Selami Harici yazdığı kitaptan sadece bir tane ve tek cilt olarak bastırmak istemektedir. Eldeki varlıklardan birinin satışından gelen parayla bu dev kitap basılır fakat kitabın yayımlanmasından hemen sonra Selami Harici vefat eder. Kitap ondan eşine, eşinden de oğullarına ve ondan da torunlara geçer. Herkesin büyük bir hürmet gösterdiği bu devasa eseri okumaya heveslenenler eseri bitiremez. Bu anlamda 'Serencam' kimsenin okumadığı fakat hacmi itibarıyla büyük bir saygıyı hak eden bir kitap olarak orta yerde durmaktadır. Romanın sonraki süreçlerinde kitabın içeriğinin çözülmesine yönelik araştırmalarda, kitabın, Selami Harici'nin kütüphanesindeki kitaplardan seçilmiş alıntılarının bir araya getirilmesiyle oluşturulduğu anlaşılmıştır.

Kısaca özeti verilen Tahsin Yücel'in *Sonuncu* adlı eseri, Elias Canetti'nin *Körleşme* romanına belirli açılardan benzemektedir. Elbette bu benzerlikte her iki eserin de karakterler bağlamında Don Quixotevari bir yapı arz etmesinin önemi büyüktür.

Sonuncu romanının ana karakteri Selami Harici'yle *Körleşme*'nin ana karakteri Dr. Kien arasındaki ilk benzerlik her ikisinin de aldıkları eğitimi ya da çalışmalarını sadece kendilerine saklamalarıdır. Örnek olarak Dr. Kien, bilgisini dünyayı kavramak için değil, dünyadan kaçmak için kullanmaktadır. Patolojik olarak hayatın zorluklarından kaçmak için kitap alır, onları tasnif eder. Bunun yanında davet edildiği kongrelere gitmemeyi tercih eder.

Kien kimseyle kişisel ilişkiler kurmazdı. Geri çevirirdi çağrılarını. Bir Doğu filolojisi kürsüsü mü boşaldı, ilk kez ona önerilirdi söz konusu kürsü. O da bu öneriyi, böyle şeyleri ne denli boş ve aşağı gördüğünü belli eden bir incellekle geri çevirirdi (Canetti, 2009:35).

Selami Harici ise felsefe eğitimi görmesine, Sorbonne'dan felsefe diploması aldığını iddia etmesine rağmen eşinin ve çocuklarının isteğine uymaz, herhangi bir üniversitede çalışmayı düşünmez.

Bizimki Sorbonne'dan felsefe diploması almış, üstüne üstlük bir de doktora yapmış olduğuna göre, üniversitede görev alıp hızla yükselebilirdi. Yeni evlendiğimiz dönemde arkadaşları birtakım üniversitelerden çok güzel öneriler getirmişlerdi. Çalışabilirdi elbette (...) Politikaya da atılabilir, ülkenin yönetiminde önemli görevler üstlenebilirdi, ama o dudak büküyordu tüm bunlara. 'Evet, bilim pazarında da, politika pazarında da çok yüksek konumlara erişebilirdim belki, ama ereğime ulaşmak için kişiliğimden ödün vermem, yalancılarla, hırsızlarla uzlaşmam gerekirdi, bunlar da benim yapabileceğim şeyler değil. (Yücel,2010: 11-12).

Gerek Dr. Kien ve gerekse Selami Harici için en önemli şey üzerinde çalıştıkları araştırma alanlarıdır. Dr. Kien çok önemli bir sinologistken (Çin dili ve kültürü uzmanı), Selami Harici felsefe üzerine çalışmaktadır. Çalışma alanlarına ve kitaplara gösterdikleri hassasiyet onların evlilik hayatlarına da yansımıştır. Dr. Kien için yanına hizmetçi olarak giren Therese'nin kitapları eldivenle tutması, onlara çok nazik davranması Therese ile evlenmesine yeterlidir. Eserde Therese'nin kitaplara yaklaşımı ve davranışlarının Kien üzerindeki etkisi şu şekilde anlatılmaktadır:

(...) kadın kitaplara ondan daha iyi davranıyordu. Kien bu eskimiş kitaba tiksintiyle bakarken, kadın iki kez kaplıyordu. Avuçlarını cilt kapağına deydirmekten kaçınıyor, işini yalnızca parmaklarının ucuyla görüyordu (Canetti, 2009: 61).

Yine bir başka bölümde Therese'nin kitap okurken gösterdiği özen şu şekilde aktarılmıştır:

Kien, içeri girdiğinde Therese'yi başında bulunduğu masaya çabucak bir göz attı. Verdiği kitap, küçük ve işlemeli bir kadife yastığın üstündeydi. (...) Kien karşısındakinin eline beyaz yumuşak deriden eldivenler giymiş olduğunu gördü. Bu sahne karşısında parmaklarını bardağa bastırmayı unuttu, bardak yere düştü, arkasından tabak da onu izledi. Kien, çıkan gürültüyü hoşnutlukla karşıladı. Beş yaşından bu yana, otuz beş yıldır kitap okuyordu. Ama okurken eldiven giymeyi bir kez olsun aklına getirmiş değildi (Canetti, 2009: 64).

Buna mukabil, Selami Harici'nin eş seçimi de kendi önceliklerine uygundur. Üniversitede felsefe dersi veren Fransız öğretim üyesinin çevirmenliğini yapan Selami Harici ise bir ders esnasında zekice bir soru soran öğrenciyle ilgilenir ve daha sonra onunla evlenir:

Koltuğunun altında bir Littre ve birtakım Fransızca kitaplar, Fransız profesörle birlikte gelip gene onunla birlikte çıkıp gidiyordu. Sınıfa girip çıkarken göz göze geldiğimiz olmuştuk da tek sözcük söylememiştik birbirimize, bir 'Merhaba' ya da 'Günaydın' dediğimiz bile olmamıştı. (...) Derken, nisan ortalarında bir gün, Fransız'ın 'Anlattıklarımız konusunda sorusu olan var mı?' diyeceği tutmuş, ben de ona kendi dilinde sıradan bir soru sormuştum. Adam 'Güzel bir soru!' diye başlayarak oldukça uzun bir yanıt vermişti soruma, Selami de soruyu ve yanıtını sürekli bana bakarak Türkçeye çevirmişti. Benim için umulmadık bir şeydi bu. Ama oluntuların en güzeli dersten sonra gerçekleşmişti: Selami sınıftan hep Fransız profesörle birlikte ayrılırken, o gün ilk kez değiştirmişti bu alışkanlığını: kaçmamdan korkarmış gibi hızlı adımlarla yanıma gelmiş, 'Sorunuz gerçekten çok ilginçti; üstelik, yanıtı da içindeydi. Sizi kutlayabilir miyim?' diyerek elini uzatmıştı bana (Yücel, 2010: 10-11).

Görüldüğü üzere iki karakter için de evlilik motivasyonu kitaplara ve bilme dayanmaktadır. Hatta *Sonuncu* romanında Selami Harici'nin gençliğinde kitap yazma düşüncesinden eşine de bahsettiği, eşininse bu düşünceyi Selami Harici'nin kendisini etkilemek için ileri sürdüğü aktarılmaktadır (Yücel, 2010: 10).

Her iki karakter de kendilerini bilime adamıştır. Bu anlamda her iki karakterin de çalıştıkları bir işleri, meşguliyetleri yoktur. Dr. Kien babasından kalan mirası kardeşiyle paylaşmış ve mirasın kendisine düşen kısmının büyük bir bölümünü yirmi bin ciltten oluşan kütüphanesini oluşturmaya harcamıştır.

Sunulan profesörlükleri yüzünde alaylı bir gülümsemeyle geri çeviriyordu. İsteseydi, babasından kalan mirasın anaparasının faizleri ile ölene dek bolluk içinde yaşayabilirdi. Ama böyle yapacak yerde, bu anaparayı kitaplara yatırmayı yeğlemişti (Canetti, 2009: 66).

Selami Harici de tıpkı Dr. Kien gibi herhangi bir işte çalışmaz, babasından ve dedesinden kendisine kalan gayrimenkullerden gelen gelirlerle rahat bir yaşam sürmektedir. O da benzersiz olmasını arzuladığı eseri 'Serencam'ı oluşturma ve basılması aşamasında gayrimenkullerinden birkaçını satmaktan çekinmemiştir.

'Zarife, yalıtı sattık mı her iki yılda bir koca bir arsa ya da han satmaktan kurtulmuş olacağız', dedi, sonra varla yok arası bir gülümseme belirdi yüzünde, 'Hem de ben artık tüm varlığımla kitabıma vermek istiyorum kendimi, her yıl bir başka satışla zaman yitirmek istemiyorum. Dedim ya, bu yalı en az dokuz on yıl rahat rahat yaşatır hepimizi', diye ekledi (Yücel, 2010: 39-40).

Her iki karakter için üzerinde çalıştıkları araştırma alanları; tek meşguliyetleri olmakta ve başka alanlara ilgi duymalarını engellemektedir. Bu anlamda her iki romanın da 'entelektüel romanı' olduğu iddia edilebilir. Entelektüel romanı, kendini izole etmiş bireyin kusursuzluk/tamlık için mücadele etmesini anlatır. Özellikle karakterin kendini kapattığı 'fildişi kule' bu romanlar için geçerli mekânlardır (Thorpe, 1986). Virginia Woolf 'fildişi kule' tabirini kullanarak sanatçı ile toplum arasındaki ilişkiyi açıklar. Gerek Canetti'nin romanındaki Dr. Kien ve gerekse Yücel'in eserindeki Selami Harici sanatçı olarak nitelenemese de her iki karakterin de 'entelektüel' olarak tanımlanması olasıdır. Woolf'a göre (1966) sanatçı/entelektüel ailesinin sosyal konumu ve varlığının sağladığı rahatlıkla toplumun üzerinde bir 'kule'ye yerleşir ve bu kule onun bakış açısını ve iletişim becerisini belirler. Dr. Kien'in ve Selami Harici'nin kendilerini çalışma odalarına ya da kütüphanelerine kilitlemeleri, Woolf'un tanımlamasından hareketle farklı bir boyut kazanmaktadır. Elbette bu noktada Selami Harici'yi entelektüel olarak nitelemeye yol açan unsurun, onun kendini toplumdan izole bir şekilde üzerinde çalıştığı Serencam'a vakfetmesidir. Çalışma sonrasında ortaya çıkan 'eser'in entelektüel tavırla ilişkisinin olmadığını da belirtmek gerekir.

Dr. Kien ve Selami Harici'nin bir diğer ortak noktası çalışmalarında gösterdikleri disiplindir. Dr. Kien evinin dört odasını kaplayan kütüphanesinde hayatını geçirmektedir. Kütüphanesindeki çalışmaları esnasında daima en şık kıyafetlerini giyer. Hizmetçi ve sonrasında eşi olan Therese'nin kütüphanesine girmesine kesinlikle izin vermemektedir:

Her gün sekizde başlardı çalışmaya. Geç kalmak, kalbini sıkıştırırdı sanki. (...) Dört bir yandaki kat pencereleri, ev sahibiyile uzun uzadıya sürmüş çekişmelerden sonra, yıllar önce örülmüştü. Böylelikle Kien her odada yeni duvarlar ve kitapları için daha fazla yer kazanmıştı. Ayrıca ışığın yukarıdan gelmesini ve bütün kitap raflarını da aynı ölçüde aydınlatmasını sağlayacak bir düzeni daha uygun, kitaplarıyla özvarlığı arasındaki ilişki açısından daha yakışık alır bulmuştu. Yanlardaki pencerelerin örülmesiyle, şeytana uyup caddede olup bitenlere bakmak – ne yazık ki zaman yitiminden başka bir şeye yaramayan bu kötü huy, söylentiye inanılırsa doğuştan vardı insanoğlunun içinde- olanaksızlaşmıştı. Her gün, masasının başına oturmadan önce bu akıllı davranışına ve bu davranışının doğurduğu olumlu sonuçlara şükrederdi. Yaşamının en büyük isteğini bu olumlu davranışı sayesinde gerçekleştirebilmiş, zengin, düzenli, her yanı kapalı, içinde kendisini ciddi düşüncelerden alıkoyabilecek hiçbir eşyanın ya da insanın bulunmadığı bir kitaplığa kavuşmuştu (Canetti, 2009:41).

Buna benzer bir şekilde Selami Harici de, evinin çatı katına kurduğu çalışma odasına her gün kravatına takarak çıkar ve odaya kendisinin dışında kimsenin girişine izin vermez:

Selami o günden sonra her sabah erkenden, sinekkaydı tıraş olup kravatlı, kunduralı, iki dirhem bir çekirdek çıktı odasına, tek başına, elde kalem, sabahtan akşama, akşamdan gece yarısına kadar masasının başında kaldı, çocukların, hatta daha bir iki gün öncesine kadar kucağına alarak coşkuyla öpüp kokladığı, omzuna oturtup bahçede dolaştırdığı ikizlerin bile çalışma odasına girmelerine izin vermedi. Uzun sözün kısası, Selami beni de, çocukları da boşlayıp tümünden Serencam'ına adadı kendini, tüm günlerini ve tüm gecelerini daha ortada olmayan, günün birinde ortaya çıkıp çıkmayacağı da bilinmeyen Serencam doldurmaya başladı (Yücel, 2010: 20).

Ayrıca Selami Harici de tıpkı Dr. Kien gibi 'şeytana uyup caddede olup bitenlere' bakmamak için Boğaz manzarasına sırtını dönmüş ve çalışma sandalyesini duvara dönük olarak konumlandırmıştır (Yücel, 2010:18).

Her iki karakterin en önemli benzerliği de kitaba/kitaplara yönelik takıntı derecesindeki tutkunluklarıdır. Dr. Kien'in hayatta değer verdiği tek şey kitaplarıdır, onları korumak için karısıyla sözleşme bile yapar. Her sabah yaptığı yürüyüşlerinde yanına birkaç kitap alacak derecede kitaplarına düşkündür:

Her sabah saat yediyle sekiz arasında yaptığı günlük gezintisi sırasında, önünden geçtiği bütün kitapçıların vitrinlerine şöyle bir göz atmayı alışkanlık edinmişti. Bu arada gerçekten değer taşıyan kitapların, yerini gitgide kitap adı altında bir sürü ıvır zıvıra bıraktığını görmekten neredeyse zevk duymaktaydı. Kendisi bu büyük kentin en değerli özel kitaplığına sahipti. Kitaplığının küçük bir bölümünü de hep yanında taşırdı. Çok çalışmayla ve sert bir sıkı düzen içinde geçen yaşamı boyunca, yüreğinde yerleşmesine izin verdiği tek tutku olan kitap tutkusu, bazı önlemler almak zorunda bırakmıştı onu (Canetti, 2009: 27).

Selami Harici ise yazmaya çalıştığı kitabı 'Serencam' için kırk yıl boyunca yoğun bir çalışma temposunun içine girer. Sabahtan akşama kadar durup dinlenmeden, uyumadan çalışmaktadır. Yazmayı düşündüğü kitap onun için bir takıntı nesnesi haline gelmiştir:

'Şu anda benim için çok, ama çok daha önemli bir şey söz konusu, Zarife, yazacağım kitap söz konusu; bu sabah başlamaya karar verdim'

(...)

'Ben senin o konuyu çoktan unuttuğunu sanıyordum' dedim.

'Hayır, Zarife, unutmadım, Serencam hiçbir zaman çıkmadı aklımdan', deyip derin bir soluk aldı, sonra elini yüreğinin üstüne koydu. 'Serencam hep buradaydı, ertelemiştim yalnızca, çocuklar nedeniyle, evin tüm yükünü senin üstüne yıkmamak için ertelemiştim, ama kitap hep burada duruyordu. Ne olursa olsun, elimi çabuk tutmalıyım artık: yaşım elliye bulacak neredeyse, zaman her dakika biraz daha daralıyor (Yücel, 2010: 18-19).

Yine kitaptaki bir başka bölümde Selami Harici'nin yazmak istediği kitap için diğer her şeyi geride bıraktığından bahsedilir:

'Serencam benim yaşamımın kitabı. Ne diye vazgeçecekmişim ki ondan? (...) Serencam, çünkü bu kitapta insanlığın serüveninin anlatmaya çalışıyorum ben, anlatmaktan da fazlasını yapıyorum, parmağımınla gösteriyorum. Yaşayacağımı yaşadım, göreceğimi gördüm, şimdi sıra yazmaya, yani göstermeye geldi; umarım, ömrüm de yeter buna', diye yanıtladı (Yücel, 2010: 37).

Yukardaki alıntılardan hareketle her iki karakterin de sağlıklı bir ruh haline sahip olmadıkları açıktır. İkisi için de amaçlarının dışında bir yaşam söz konusu değildir.

Bilim insanı olarak nitelenmesi mümkün, biri sinoloji diğeri felsefe üzerine çalışan iki ana karakterin bir diğer ortak noktası ise roman türüne duydukları nefrettir. Dr. Kien için roman 'kadını öyküler'dir ve bu tür ciddi bir erkek için yararsız bir türe karşılık gelmektedir:

Yalnızca bir roman söz konusu olabilirdi Therese için. Ne var ki roman okumak hiçbir ruhu zenginleştirmezdi. Romandan belki alınan zevk için ödenen bedel, pek yüksek olurdu; en üstün kişilikleri bile bozardı romanlar. Romanlar sayesinde insan, kendini her türlü insanla özdeşleştirmeyi öğreniyordu. Değişiklikten zevk almaya başlıyordu. Kişilikler parça parça çözülüp, hoş giden kahramanların kalıbına giriyordu. Her görüş açısı savunulabilir oluyordu. Okur, gönüllü olarak kendini yabancı hedeflerin akışına bırakıyor, bu yüzden uzunca bir süre için kendi hedeflerini gözden yitiriyordu. Romanlar, yazarlık yapan bir oyuncunun, okurlarının bir bütün oluşturan kişiliklerine batırdığı kamalardı. Oyuncu, kamanın gücünü ve karşılaşacağı direnci iyi hesaplayabildiği oranda hedef aldığı kişiyi parçalayabiliyordu. Devlet, romanları yasak etmeliydi (Canetti, 2009: 60-61).

Selami Harici ise romanı bayağı bir tür olarak değerlendirir. Kendisi bir felsefeci olduğu için yazdığı eser tabii ki romandan daha değerli olacaktır:

Zarife, rahat bırak beni! Git, kendi işlerine bak!' diye bağırdı. 'Sen de çok iyi biliyorsun ki ben her şeyden önce felsefeciyim, öyle roman moman yazacak bir adam değilim. Önerin şaka da olsa tepemi attırıyor, çünkü şu içinde bulunduğum durum, üzerinde şaka yapılacak bir durum değil' (Yücel, 2010: 29).

Yukarıdaki alıntılardan hareketle her iki yazarın da roman türünü kullanarak türün kendisine ironiyle yaklaştıkları söylenebilir.

Gerek Dr. Kien ve gerekse Selami Harici için dış dünya yok hükmündedir. İkisi de dış dünyayla ilişki kurmaz ve hatta nadiren çalışma odalarının dışına çıkarlar. Dr. Kien sadece sabah 7 ila 8 arasında yürüyüş yaparken –bu yürüyüşlerinde yukarda da belirtildiği gibi yanına birkaç kitap almayı ihmal etmez-, Selami Harici kitabının basım süreci ve bu sürece maddi kaynak sağlama dönemleri haricinde dışarı çıkmamaktadır. Bu anlamda Dr. Kien’in kendisini fiziksel eylemlerden uzak tuttuğunu ve ona göre barbar gücün aracı olan vücudun istekleri geri plana ittiğini söylemek mümkündür (Pankau, 2004). Aynı şeyin Selami Harici için de geçerli olduğu ortadadır. O da kendisi için hiçbir fiziksel aktivitede bulunmaz ve vücudunun isteklerini ikinci plana itmiştir. Bu anlamda her iki karakterin de Batı felsefesinde Sokrates’ten itibaren görülen beden-ruh ayırımına yakın oldukları iddia edilebilir. Sokrates ve onu takip eden pek çok filozofa göre, insanın mutlu olması, bedensel isteklerine gem vurup, ruhuna özen göstermesiyle mümkün hale gelir (Cevizci, 2019). Gerek Dr. Kien gerekse Selami Harici, bedenlerinin isteklerini görmezden gelmiş ve kitap tutkularının bir diğer tabirle ruhsal isteklerini takip etmişlerdir. Bu anlamda ruhsal isteklerinin peşinden giderek, eserlerin belirli bölümlerine dek kendileri adına mutlu bir yaşam sürdürdükleri söylenebilir.

Körleşme romanının ana karakteri Dr. Kien ve *Sonuncu* romanındaki Selami Harici, aslında olmadıkları unvanlarla anılmaktadırlar. Dr. Kien yaşadığı apartmanda Prof. Kien olarak bilinmektedir. Bu unvan aslında ona yaşadığı apartmanın kapıcısı Pfaff tarafından verilmiştir. Pfaff, Dr.Kien’den daha fazla bahşiş alabilmek için herkesin ona saygı duymasını ve apartmanda gürültü yapılmamasını sağlamıştır. Üstelik Dr. Kien’in saygınlık kazanması için ona profesörlük payesine uygun görmüş ve apartmandakileri, Dr. Kien’i bu unvanla anmaya zorlamıştır.

(...) *‘Bana güvenebileceğinizden emin olabilirsiniz, Bay Profesör!’ diye haykırarak kapıyı koridora doğru bütün gücüyle itti.*

O andan başlayarak binada oturan herkes, Kien’den yalnızca ‘profesör’ diye söz etmeye zorlandı. Yeni taşınanlara da evde oturabilmelerinin birinci ve en önemli koşulu olan bu görev, kapıcı tarafından derhal bildiriliyordu (Canetti, 2009: 113).

Apartmentın kapıcısı Dr. Kien’e duyduğu öfkeyle, onun profesör olarak anılmasını kendisine borçlu olduğunu itiraf eder:

Profesör ona para vermek istemediğinden gizleniyordu. Zaten Profesör değildi ki. Ona bu adı kendisi –kapıcı-kendi isteğiyle vermişti. Birkaç yıl önce, düpedüz Dr. Kien’di. Böyle bir unvan hiçbir şey değildi. Sokaktaki herkesin ona profesör demesini sağlamak için ne zahmetlere katlanmıştı (Canetti, 2009: 319).

Selami Harici’nin özellikle eşi tarafından üzerine vurgu yapılan Sorbonne’dan aldığı felsefe diploması da yine Dr. Kien’in unvanına benzer bir şekilde aslında yoktur. Selami Harici, kendisinin Sorbonne’de felsefe öğrenimi görüp diploma aldığını belirtmiş ve eşi Zarife, Selami Harici’yi çocuklarına karşı koruma içgüdüyle her seferinde Sorbonne’dan alınan diplomayı öne sürmüşse de eserin sonunda bir Fransız araştırmacının gayretleriyle Sorbonne’da Selami Harici adına bir kayıt olmadığı, bir diploma hazırlanmadığı ve Selami Harici’nin de mezuniyet tezi yazmadığı anlaşılmıştır.

‘Çok tuhaf, gerçekten çok tuhaf’, dedi. ‘Babam Monsieur Harici’nin felsefe doktorası yaptığından hiç söz etmemişti bize. Kaçamak aşklarından, sarhoşluklarından, şakalarından, her şeyinden, her şeyinden söz ederdi. Ama Sorbonne’da devlet doktorası yaptığından söz ettiğini hiç mi hiç anımsamıyorum. (Yücel, 2010: 266).

Bu anlamda her iki karakter de bir yalan üzerinden kimlik inşa etmiştir. Elbette Dr. Kien’de bu yalanın kendisinden bağımsız olarak ortaya çıktığını da gözden kaçırmamak gerekir.

Körleşme romanının ana karakteri Dr. Kien, kitapların gücünün olumsuz etkisine maruz kalmış, bir anlamda gerçeklik algısını yitirmiştir. Eserin sonunda kitaplarını yakarak intihar etmesi, delirdiğine

işaret etmektedir. Romanın son cümlesinde de Dr. Kien'in akli dengesinin yerinde olmadığı anıştırılmıştır: *'Sonunda alevler kendisine eriştiğinde, yüksek sesle kahkaha attı; tüm yaşamında böyle gülmemişti'* (518). Selami Harici ise, salt bilim peşinde koşmuş, bilimsel-felsefi bir kitap yazabilme uğruna kırk yıl çalışmış ve eseri basıldıktan hemen sonra da ölmüştür. Kitabını yazma sürecindeki ruh hali ve kırk yıl sonunda eserini kaynak belirtmeden kullandığı alıntılardan intihal yoluyla oluşturması da delilik olarak açıklanabilir.

Ama, o zaman, bir yığın ünlü Fransız yazarının yazılarını yarım yüzyıl çalışarak hiç kimsenin okumayacağı, okunup tanınmasını kendisinin de istemediği bir kitapta toplamak, sonra da koca bir daire satarak bu kitaptan tek bir örnek bastırmak... Ne bileyim, tüm bunlar insan usuna aykırı edimlermiş gibi geliyor bana, delilikmiş gibi geliyor (Yücel, 2010: 313-314).

Yukardaki alıntının dışında, roman boyunca Selami Harici'nin 'deli' olduğu ve uğraşının da 'delilik' olarak nitelendirildiği onlarca cümle bulunmaktadır.

Karakterlerin kitaplarla ilişkisine başka bir açıdan bakmak da mümkündür. Edebiyat sosyolojisinin bir disiplin olarak ortaya çıktığı 20. yüzyılın ikinci yarısından önce, edebi eserlerin toplumlarda nasıl kabul gördüğüne yönelik araştırmalar yapan bir 'kabul teorisi' geliştirilmiştir. Edebi eserlerin okurlar üzerindeki etkisiyle ilgilenen bu yaklaşım, okurları eserlere yaklaşımları ve eserlerden etkilenmeleri açısından iki gruba ayırmıştır. Bu gruplardan ilki, esere mesafeli yaklaşma stratejilerini kullanabilen eğitilmiş kamu iken, ikinci grup sayıları her geçen gün artan yeni okuyucular grubudur. Bu gruplandırmaya göre en savunmasız durumdaki yeni okur grubu kadınlar, gençler ve halktan insanlardır (Sapuro, 2019). Çalışmada ele alınan eserlere bu varsayımlardan hareket yaklaşıldığında, tersine bir durumun gerçekleştiği görülecektir. Her üç eserde de orta yaş ve üstündeki, asil ya da eğitilmiş erkeklerin kitaplara olan aşırı ilgileri nedeniyle onlardan en çok etkilenen bireyler olduğu iddia edilebilir. Yukardaki tasnife göre hem Don Quixote, hem Dr. Kien ve hem de Selami Harici 'eğitilmiş kamu' arasında gösterilmesi mümkün olan fakat kitaplara dönük tutkularıyla yoldan çıkan, 'deliren' karakterlerdir.

Kitaplara olan tutkuları onların evlilik seçimlerinde olduğu gibi ölümlerinde de belirleyici olmuştur. Dr. Kien kitaplarını yakarak ölümlerinde, Selami Harici kırk yıl sonunda ortaya çıkan 'Serencam'ının başında vefat eder. Dr. Kien kendisiyle birlikte kitaplarını da bir anlamda ölüme mahkûm ederken (s.518), Selami Harici kitabının tek nüshası basıldıktan hemen sonra kitabıyla birlikte yere düşmüş ve ölmüştür. Özellikle ölmeden önceki son sözlerinin de *'Zarife, sana söylüyorum, kitabımı yerden kaldır (...) kitabımı kirli ellere düşürme'*(s.152) olması, Dr. Kien'le aynı korkuyu yaşadığının göstergesidir. Dr. Kien dev kütüphanesinin Therese'ye ve diğer insanlara kalmamasını arzularken, Selami Harici dev kitabının 'kirli ellere' düşmesinden korkmaktadır. Söz konusu benzerlikten hareketle iki karakterin de kitapların büyümesine kapılarak gerçeklik algılarını yitirmelerinin sonucunda öldükleri iddia edilebilir.

Watt, *Modern Bireyciliğin Mitleri* adlı eserinde, Don Quixote'u daha önce kimsenin yapmaya kalkışmadığı işleri yapması, kendi özgür iradesinin sonuna kadar arkasından gitmesi gibi özelliklerinden hareketle bireyci olarak değerlendirmiştir(Watt, 2016). Buradan hareketle, Dr. Kien ve Selami Harici'nin de bencil/bireyci yapıda oldukları öne sürülebilir. Dr. Kien üzerinde çalıştığı kitaplara olan tutkusu, kitaplarının ve günlük çalışma ritüelinin dışında hiçbir şeyle ilgilenmemesi, ürettiklerinden insanların faydalanması yönünde adımlar atmaması gibi açılardan bireyci olarak kabul edilebilir. Selami Harici de yazacağı kitabın çok üstün ve farklı bir kitap olacağını iddia etmesi ve bu uğurda kırk sene harcaması, ailesini ve sosyal yaşamı ikinci plana atmasıyla bireyci olarak nitelenebilir. Bu anlamda romanın ilk bölümünde anlatılan Selami Harici betimlemesinde, saplantılı, gerçeklik duygusundan uzak, kendi zihninde kurduğu tasarıya narsist bir düşkünlükle inanan, düşünsel anlamda kibirli, benmerkezci ve insandan uzak bir kişi öne çıkmaktadır (Öztokat Kılıçeri, 2016).

Dr. Kien karısı tarafından evinden ve dolayısıyla kütüphanesinden kovulduktan sonra kendisine Don Quixote'un yaverine benzer nitelikte bir arkadaş bulur. Dr. Kien'e evinden uzak geçirdiği dönemde arkadaşlık eden Fischerle, Dr.Kien'in kitaplara gösterdiği hassasiyeti ve onlara dair hayallerini hiçbir zaman benimsememiş, Dr. Kien'in kitaplara yönelik zaafını çıkarları için kullanmıştır. Özellikle romanın ikinci bölümü olan 'Kafasız Bir Dünya'nın 'Açlık Ölümü' kısmında, Dr. Kien'in kitaplara olan tutkusunu beraberindeki dolandırıcılarla birlikte kullanmış ve Dr. Kien'in paralarını haksız yere almıştır (bkz. Canetti, 2009: 292-310). Selami Harici'nin kitabının basımı sürecinde, dışarda geçirdiği zamanlarında ona yardım eden bir kişi vardır. 'Serencam'ı Selami Harici'nin istediği şekilde basmayı kabul eden ve bu girişimden kendi adına da bir üne kavuşma umudu taşıyan yayınevi sahibi, kısmen de olsa Selami Harici'nin kitabına yönelik hassasiyetini paylaşmaktadır:

'Egemen bey, yirmi kez söyledim belki size: bu kitabın basılması için her şeyi verebilirim. Vaniköy'deki arsamı hemen yarın satışa çıkarabilirim', dedi.

Egemen beyin gözlerinde bir ışık yandı sanki.

(...)

'O zaman... o zaman... o zaman büyük tasarımızı şimdiden gerçekleştirmiş sayabiliriz, efendim', dedi, bir an için gözlerinden sonra yüzü de anlatılmaz bir ışıkla parlar gibi oldu, sonra ışık gülümsemeye dönüştü. 'Dünyanın en büyük kitabının yirmi sekiz dosyasını Egemen Basımevi'ne taşıyıp hemen dizgiye geçebiliriz' diye ekledi (Yücel, 2010: 127).

Çalışma kapsamında ele alınan *Körleşme* ve *Sonuncu* romanlarının yazılış amaçlarına bakıldığında da bir ortaklık, benzerlik bulunduğunu iddia etmek mümkündür. Hatta incelenen romanların amaç bakımından da *Don Quixote* romanına yakın olduğu savunulabilir. Bu üç romandan en eskisi olan ve roman türünün ilk ve halen en önemli örneği olarak kabul edilen *Don Quixote* romanının amacı, Cervantes'in dönemindeki şövalye romanlarının hicvedilmesidir. Cervantes'in yaşadığı dönemdeki İspanya'da şövalye romanları, macera odaklı romanlardır ve efsanevi öykülerin tüm gerçek dışı özelliklerini taşımaktadırlar. O dönem örnekleri bir hayli artmış bu türün popülerlik kazanması da yine türün yozlaşmasına, yetkin olmayan pek çok eserin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Cervantes'in *Don Quixote* romanıyla alay ettiği şövalye romanları da bu kaliteden yoksun uyarlamalar, daha genelde söylemek gerekirse kötü edebiyattır (Parla, 2016).

Yazılış amacı açısından Elias Canetti'nin yazdığı romana bakıldığında, romanın iki savaş arasında kaleme alınmış olması çarpıcıdır. Roman, Donahue'ye göre bir toplum eleştirisidir. Ona göre Canetti'nin bu romanında mal düşkünü Alman ulusunun kültür anlayışının eleştirisi vardır. Yine bu eserde, sosyal dünyadan uzaklaşmanın parodisi çizilmiştir. Eserin Almanca ismi olan "die Blendung" dilimize "kamaşma" olarak çevrilebilir. Dr. Kien, kendisini rahatsız eden sosyal gerçekleri engelleme seçeneği olarak bireysel bir tavır takınır ve eserin bazı bölümlerinde olduğu gibi hoşuna gitmeyen şeyleri görmek istemeyen bencil bireyin bir izdüşümünü canlandırmaktadır (Donahue, 2001).

Tahsin Yücel'in *Sonuncu* romanına yazma amacı da *Don Quixote* ve *Körleşme*'ye benzer özelliklere sahiptir. *Sonuncu* romanında, yazınla uğraşan kişiler aracılığıyla yazma eylemi, yazma biçimleri, okurun ve toplumun konumu üzerinden eleştiriler dile getirilmektedir. Eser, dolaylı/dolaysız biçimde çağdaş yazarları, basın ve medya dünyasını eleştirmekte ve okurun konumunu sorgulamaktadır (Gögercin, 2001). Yine bu romanın aydın çevrelere yöneltilen güçlü bir eleştiri olduğu da iddia edilmiştir. Okunmayan kitapların moda olması, köşe yazarları ve eleştirmenler tarafından dillerden düşürülmemesi, kitapların ticari bir nesne olarak alınması ve buna bağlı olarak satış ve baskı rakamlarının, niteliğinin önüne geçmesi gibi unsurlar romanın eleştirdiği noktalar (Öztokat Kılıçeri, 2016). Ayrıca *Sonuncu* romanı üzerinde değerlendirmeler yaparken Tahsin Yücel'in Orhan Pamuk'un *Kara Kitap* romanı için kaleme aldığı 'Kara Kitap Üzerine' adlı eleştiri yazısına da değinmek gerekir. Yücel, anılan yazısında Orhan Pamuk'un yazarlığını ve özelde *Kara Kitap* romanı üzerinden, romanın

'edebiyatımızda bir benzeri bulunmayan yeni, modern' bir örnek olarak sunulmuş olmasını eleştirmiştir. Yine bu yazıda –tıpkı Sonuncu romanındaki Serencam'ın tasvir edildiği gibi- *Kara Kitap*'in 'ansiklopedik' bir eser olarak anılması da Yücel tarafından yadırganmıştır (Yücel, 1990). Son kertede Yücel'in özelde edebiyat geneldeyse kültür çevrelerini eleştirdiği açıktır.

Körleşme romanının ana karakteri Dr. Kien'in Don Quixote'a benzetilmesine kanıt olarak sunulan argümanlar, Sonuncu romanının ana karakteri Selami Harici için de geçerlidir. Weinrich'in Don Quixote'u nitelerken kullandığı 'igneioso' kavramı, özünde gönüllülük/adanmışlık, melankoli ve tutarsız söylemi barındırmaktadır. Don Quixote'a benzetilen *Körleşme* romanının ana karakteri Dr. Kien de bu başlıklarla ele alınabilecek zihniyet yapısına sahiptir. Tahsin Yücel'in Sonuncu romanındaki ana karakter Selami Harici de Weinrich'in Don Quixote tanımlamasına uygun bir kişiliktir. Weinrich'in Don Quixote için öne sürdüğü ilk kavram olan gönüllülük/adanmışlık, Selami Harici için de geçerlidir. O da kendisinden önce kimsenin denemediği 'dünyanın en büyük kitabı'nı yazma eylemine kendini adanmış, gönüllülük esasıyla kırk yılı aşkın bir süreyi bu uğurda harcamıştır (Yücel, 2010:141).

Weinrich'in ikinci tanımlaması olan melankoli'de ise, Selami Harici'nin endişelerini ve çevresindekiler tarafından 'deli' olarak nitelenmesini örnek vermek mümkündür. Selami Harici, sürekli olarak amacına ulaşmadan ölmekten korkmaktadır. Ayrıca kitabını oluşturmak için, içine girdiği yoğun çalışma temposu nedeniyle dış dünyayla ilişkisi tamamen kopmuş, 'Serencam' onun için obsesif bir takıntı haline gelmiştir. Bütün ömrünü verdiği kitap, ölümlerine bile onun için en değerli varlıktır ve eşine kitabını kirli ellere düşürmemesini telkin etmiştir (Yücel, 2010:152).

Tutarsız konuşma niteliğinden hareketle Tahsin Yücel'in 'Sonuncu' romanına bakıldığında, Selami Harici'nin kitabının basım sürecindeki söylemleri öne çıkartılabilir. Selami Harici kitabının basım sürecinde yirmi dört bin sayfalık el yazmasını yayınevi sahibine güvenlik gerekçesiyle emanet etmez, onları yayınevine tek tek götürmekten bahseder. Yine bu denli hacimli bir kitabı tek cilt halinde bastırmakta diretmesi ve kitaptan sadece bir nüsha bastırması da, dünyanın en büyük kitabı olduğunu iddia ettiği 'Serencam'ın kimliğiyle çelişmektedir (Yücel, 2010:127-128).

Körleşme ve *Sonuncu* romanlarının karakter ve içerik açısından benzerliklerine ek olarak, romanlar için seçilen başlıkların da bir bakıma ortak bir karaktere sahip olduğu söylenebilir. Canetti'nin kaynak dildeki adıyla *Die Blendung* adını taşıyan *Körleşme* romanı, Amerika'da *The Tower of Babel* adıyla yayımlanmıştır. Amerika'daki baskıya verilen bu isim, romanın Almanca başlığındaki gibi karakterlerin yaşadığı körlüğü anımsatmaktadır. Babil Kulesi söylencesi sadece iletişim kesildiği, kaotik bir ortamı değil, insan gayretiyle ve başka hiçbir güçten destek almadan cennete ulaşabileceği aldanmasına gönderme yapmaktadır (Thorpe,1986). *Körleşme* romanının Amerika'da yayımlanan çevirisine verilen *The Tower of Babel* ismi, insanın kendine fazla güvenmesi düşüncesini içinde barındırırken, Tahsin Yücel'in romanına seçtiği isim olan *Sonuncu* da Selami Harici'nin yazmayı planladığı ve yazdığı 'Serencam' adlı kitaba gönderme yaparak, yazarın kendisine duyduğu güvenin ve metnin ilerleyen bölümlerinde görüldüğü gibi yaşanan aldanışın iletisini içerir.

3. Sonuç

Yeni Eleştiri yaklaşımdan hareketle incelenen edebi metinlere yönelen çalışmanın sonucunda, *Körleşme* romanının ana karakteri Dr. Kien ve *Sonuncu* adlı eserin protagonistisi Selami Harici'nin, kitap tutkuları, kitapların hayatlarına egemen olması ve sonrasında yaşadıklarıyla, yani kitabın dünyasından gerçeğin dünyasına geçişte karşılaştıkları problemlerle Cervantes'in ölümsüz kahramanı Don Quixote'dan esinlendikleri iddia edilebilir. Bilindiği üzere Don Quixote, okuduğu şövalye romanlarının dünyasına aldanarak evinden ayrılan, gerçek hayatta karşılaştıklarını kurgu evrenindekilere yoran bir karakterdir. Romanın sonunda Don Quixote şövalye romanlardan nefret eder hale gelmiştir. Bu bağlamda onun yaşamını okuduğu romanların değiştirdiğini, özel alandan yani evinden kamusal alana

yani çevreye doğru sınırların etkisiyle hareket ettiğini söylemek mümkündür. Dr. Kien ve Selami Harici ise bu anlamda Don Quixote'un tersine bir gelişim çizgisi sergilemişlerdir. Onlardaki ilerleyiş çevreden ya da toplumdan uzaklaşarak iç mekâna ya da çalışma odasına dönme şeklinde olmuştur. Dr. Kien ve Selami Harici kitapların büyüdü dünyasının kendilerine etkilerini yine kitaplar üzerinden sürdürmeyi seçerler. Dr. Kien binlerce ciltten oluşan kütüphanesine kendisini kapatmış, Selami Harici ise okuduğu yüzlerce kitaptan seçtiği bölümlerle kendi alıntılar kitabını oluşturmuştur. Bu anlamda Don Quixote'un hayatı bilme gayesi peşindeyken, Dr. Kien ve Selami Harici'nin entelektüel amaçlar uğruna kendilerini toplumdan izole ettikleri söylenebilir. Yine her üç karakterin kitaplarda kurgulanan evrenlere, bilime olan tek taraflı meraklarının onların sonunu da hazırladığını söylemek gerekir.

Ana izlek olarak belirlenen Don Quixote karakteri, okuduğu romanlardan hareketle kendisine hayali bir sevgili bulmuştur. Metinde de sıklıkla ifade edildiği gibi Dulcinea Toboso, Don Quixote'un uğruna kahramanlıklar sergilediği sevgilisidir. Yani aşkını da bu açıdan kitaplardan hareketle bulmuştur. Dr. Kien ve Selami Harici de bu anlamda kitapların/bilimin etkisinde kalarak evlenmişlerdir. Dr. Kien, kitaplarını temiz kullanan ve onlara özen gösteren hizmetçisi Therese ile evlenirken, Selami Harici çevirmenlik yaptığı derste felsefeyle ilgili güzel bir soru soran Zarife ile evlenmeye karar vermiştir.

Don Quixote, özellikle şövalye romanları ve şövalyelik maceralarında rasyonalitenin tamamen ırağına düşmektedir. O romanların gerçek olduğuna, önüne çıkan 'engeller'in bir şövalyenin geçmesi gereken aşamaları oluşturduğuna kendisini inandırmış ve söylemleri bu anlamda rasyonel aklın dizgesinden ayrılmıştır. Dr. Kien'se özellikle evliliği ve eşi Therese tarafından evden kovulmasıyla birlikte kitaplarının oluşturduğu rasyonel evrenden ve akıldan uzaklaşmış, kardeşi tarafından kurtarıldıktan sonrası kitaplarıyla birlikte kendisini de yakmıştır. Bu anlamda onun kitaplarına olan takıntısının rasyonellikten uzaklaşmasına neden olduğu açıktır. Selami Harici ise, kırk yılı aşkın bir süre boyunca kendini çalışma odasına kapatmış ve bu sürenin sonundaysa Marx'tan Gide'e, Montaigne'den Shakespeare'e kadar pek çok yazar ve düşünürün eserlerinden seçtiği alıntılardan oluşan ve sadece bir nüsha bastırılan yaklaşık yirmi beş bin sayfalık 'Serencam'ı 'yazmıştır'. Özellikle Tahsin Yücel'in eserinde Selami Harici'nin delirdiğine yönelik, karısı ve çocukları tarafından dile getirilen çok sayıda itham vardır. Bu bağlamda her üç karakterin de rasyonaliteden uzaklaştığını söylemek mümkündür.

Her üç romanın yazılış amacının da ortaklık taşıdığı iddia edilebilir. Gerek *Don Quixote*, gerek *Körleşme* ve gerekse *Sonuncu* çeşitli açılardan bir toplum/kitle eleştirisi yapmaktadır. *Don Quixote*'un yazılma hikâyesi, Cervantes'in döneminde nicelikleri arttıkça niteliklerini yitiren şövalye romanlarına yazarın duyduğu tepkiyi içermektedir. Canetti'nin romanı ise, yazarı yaşamı boyunca ilgilendiren, meşgul eden bireyin kitleyle münasebeti üzerinden okunabilir. Kendisini bilime adayan ve onun dışındaki tüm meselelere karşı körleşen bireyin, barbar ve güçlü kitleyle mücadelesi üzerinden okunması mümkün olan roman, aynı zamanda entelektüelin fildişi kulesindeki toplumdan kopuk yaşamına da eleştiriler getirir. Tahsin Yücel'se eserde bazı bölümlerde vurgulandığı üzere, Türk edebiyatının ve okurlarının içine düştüğü bir buhrandan hareketle eserini yazar. Yücel bu eserde, romanındaki Serencam'da olduğu gibi aslında kimsenin okumadığı, okuyanlarsa anlamadığı metinlerin övülmesini, akademisyenler, eleştirmenler tarafından kült haline getirilmesini eleştirmiştir. Tespit ve araştırmalardan hareketle her üç yazarın da bir anlamda toplum ve kültür eleştirisi yaptığı belirlenmiştir. Her üç romanda da, bedensel hazlar ve ruhsal gereksinimler arasındaki çatışmanın işlendiği, söz konusu çatışmada salt bir tarafa yakın olan karakterlerin yaşadığı sorunların aktarıldığı görülmektedir. Okuduğu romanlardan hareketle maceraların peşine düşen ve bir anlamda rasyonel sorgulamadan uzaklaşan Don Quixote'la birlikte, sadece ruhsal hezeyanlarının yönlendirmesine tabi olan Dr. Kien ve Selami Harici, farklı yollardan aynı hazin sona ulaşan ve içinde yaşadıkları toplumlardan izler taşıyan, toplumlarını yeren karakterler olarak nitelenebilir.

Veysel LİDAR

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Araştırma ve yayın etiği beyanı bulunmamaktadır.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

Yazarların makaleye olan katkıları beyanı bulunmamaktadır.

Destek Beyanı

Destek beyanı bulunmamaktadır.

Çıkar Beyanı

Çıkar beyanı bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Adriaensen, B. (2009). Getting Lost in La Mancha: The Unma(s)king of Gilliam's The Man Who Killed Don Quixote. T. D'haen ve R. Dhondt (Ed.), *International Don Quixote* içinde (251-259) içinde. Netherlands: Rodopi.
- Bakhtin, M. (1982). *The Dialogic Imagination: Four Essays*. M. Holquist (Ed.) M. Holquist, C. Emerson, Çev.). Austin: University of Texas Press.
- Canetti, E. (1988). *Das Augenspiel: Lebensgeschichte 1931-1937*. Frankfurt am Main: Fischer Verlag.
- Canetti, E. (2009). *Körleşme* (A. Cemal, Çev.). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Cervantes, M.d. (2016). *La Mancha'lı Yaratıcı Asilzade Don Quijote*. (R. Hakmen, A. Güntan, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Cevizci, A. (2019). *Felsefe Tarihi Thales'ten Baudrillard'a*. İstanbul: Say Yayınları.
- Donahue, W.C. (2001). *The End of Modernism Elias Canetti's Auto-da-Fé*. London: The University of North Carolina Press.
- Dostoyevsky, F.M. (1919). *The Diary of a Writer* (B. Brasel, Çev.). New York: George Braziller.
- Eckart, G. ve Brown, M.H. (2013). *Shifting Viewpoints: Cervantes in Twentieth-Century and Early Twenty-First-Century Literature Written in German*. UK: Cambridge Scholars Publishing.
- Göğercin, A. (2011). Tahsin Yücel'in Sonuncu adlı Romanında Üstkurmaca Anlatı Yöntemi ve Metinlerarası Boyut. X. Uluslararası Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu Bildiri Kitabı Cilt I, (548-553) içinde. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Habib, M.A.R. (2005). *A History of Literary Criticism from Plato to the Present*. USA: Blackwell Publishing.
- Hinderberger-Burton, T. (1983). The Quixotic in Canetti's Die Blendung. *Modern Austrian Literature*, Special Elias Canetti Issue, 16(3/4), 165-176.
- Isaacs, J. (1951). *An Assessment of Twentieth-Century Literature: Six Lectures Delivered in B.B.C. Third Programme*. London: Martin Secker&Warburg.
- Krumme, D. (1983). *Lesemodelle: Elias Canetti, Günter Grass, Walter Höllerer (Literatur als Kunst)*. München: Hanser.
- Levin, H. (1969). Cervantes in Germany. A. Flores ve M.J. Benardete (Ed.), *Cervantes Across the Centuries* içinde (227-236) içinde. New York: Gordian Press.
- Lorenz, D.C.G. (2004). *A Companion to the Works of Elias Canetti*. D. Lorenz (Ed.). USA: Camden House.
- Öztokat Kılıçeri, N. (2016). Tahsin Yücel'in Sonuncu Romanı Üzerine. *Roman Kahramanları Dergisi*, 27, 44-47.
- Parla, J. (2013). *Don Kişot'tan Bugüne Roman*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Parla, J. (2016). Sunuş (içinde) La Mancha'lı Yaratıcı Asillzade Don Quijote. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Richardson, A. (2011). Memory and Imagination in Romantic Fiction. S. Nalbantian, P. M. Matthews ve J. L. McClelland (Ed.), *The Memory Process Neuroscientific and Humanistic Perspectives* içinde (277-296) içinde. UK: The MIT Press.
- Thorpe, K.E. (1986). Notes on Die Blendung by Elias Canetti. *Theoria: A Journal of Social and Political Theory*, 67, 61-77.

- Watt, I. (2016). *Modern Bireyciliğin Mitleri Faust Don Quijote Don Juan Robinson Crusoe*. (M. Doğan, Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Woolf, V. (1966). The Leaning Tower. *Collected Essays Volume II*. 162-181. London: The Hogarth Press.
- Yücel, T. (1990). Kara Kitap Üzerine. *Hürriyet Gösteri Dergisi*, 120, 45-48.
- Yücel, T. (2010). *Sonuncu*. İstanbul: Can Yayınları.